



МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

*Лідгородецька С.М.,
завідувач кафедри економічної теорії
та підприємництва Хмельницького
інституту регіонального управління
та права, кандидат економічних наук,
доцент,*

*Зелик Т.Т.,
доцент Подільської державної
аграрно-технічної академії,
кандидат економічних наук*

ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ВИРОБНИЧУ СФЕРУ І ПРОБЛЕМА ЇХ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Найважливішим завданням ринкового реформування економіки України є створення сприятливого бізнес-клімату для здійснення підприємницької діяльності, насамперед у виробничій сфері. Проте протиріччя і тривалий характер перехідного періоду свідчать про наявність комплексу невирішених проблем, що стримують ринковий тип розвитку національного виробництва. Ці проблеми пов'язані як із нестачею інвестиційних ресурсів, що спрямовуються у виробничу сферу, так із слабкими підприємницькими мотиваціями виробничого використання цих ресурсів.

В той час, як поглиблення економічних реформ обумовлює значну диверсифікацію форм доходів, які є джерелом формування інвестиційного потенціалу країни, існують суттєві системні перешкоди на шляху адекватного вдосконалення механізмів мобілізації цього потенціалу. Хронічна відсутність достатніх обсягів вільних коштів – потенційних інвестиційних ресурсів, незацікавленість значної частини власників цих коштів, обумовили слабкий розвиток інститутів їхньої акумуляції. Тому створення сприятливого інвестиційного клімату потребує значних зусиль.

Аналіз наукових досліджень і публікацій вітчизняних вчених (С. І. Дорогунцов, П.С. Маковеев, А.І. Козлова, Д. А. Фаєр, Т. В. Моцибора, А.А. Чухно) свідчать, що питання інвестування в економіку країни мають важливе значення для формування ринку та конкурентоспроможності на світовому ринку.

У забезпеченні виходу економіки з кризового стану і стабільного її розвитку вирішальну роль відіграє науково обґрунтована інвестиційно-інноваційна політика держави. Саме вона визначає реальні джерела, напрямки і структуру інвестицій, здійснення раціональних і ефективних відтворювальних процесів під виконання загальнодержавних, регіональних і місцевих соціально – економічних і технологічних програм.

За останні роки Україна звітує про певне покращення макропоказників та поживлення інвестиційної діяльності. Надзвичайно важливим є співвідношення динаміки валового внутрішнього продукту і капіталовкладень. Якщо капіталовкладення обганяють динаміку ВВП в 2-3 рази, це закладає основу для серйозного економічного зростання. Так, капіталовкладення у 2000 році випереджали зростання ВВП у 2,5 рази, 2001 р. – у 2,3 рази, 2002 р.- в 1,7 рази, 2003 р.- у 3,2 рази¹. Проте треба відмітити, що процес входження у світогосподарську систему

¹ Становлення інвестиційної моделі економічного зростання. // Урядовий кур'єр. – 2004. – 10 листопада.



поки що не відповідає структурним вимогам. У структурі світового експорту готові вироби сьогодні займають 77,5 %, сировина і напівфабрикати – 12,5 %. Тобто наше входження в світову господарську систему повноцінним гравцем достатньо проблематичне².

Проблеми інвестиційної політики мають внутрішній і зовнішній характер. Внутрішні аспекти полягають в тому, що за останні два роки питома вага переробної промисловості зменшилась удвічі, а критичне падіння капітальних вкладень у машинобудування становило 12 разів. Таким чином, воно не здатне істотно вплинути на технічний рівень української економіки. До того ж і науково-технічний рівень продукції машинобудування не дає змоги говорити про його радикальний вплив на економіку. Так, верстати з числовим програмним управлінням в 2002 р. склали 4,8 % загального виробництва металорізальних верстатів України, в тому числі верстати високої і особливо високої точності – 6,6 %. Таким чином, така структура верстатобудування не здатна вплинути на ситуацію з переозброєнням промисловості³.

За даними Інституту економічного прогнозування НАНУ, підприємства не передового третього технологічного укладу (промисловість будматеріалів, чорна металургія, суднобудування, металообробка, легка промисловість) виробляють 58 % загального об'єму продукції, при цьому їх доля в інвестиціях складає 75 %. І навпаки, підприємства четвертого технологічного укладу виробляють 38 % продукції, а їх частка в інвестиціях тільки 20 %⁴. Це створює гіршу структуру економіки, яка забезпечує умови для розвитку підприємств низького технологічного укладу і обмежує розвиток високотехнологічних. Така структура інвестицій є результатом досить низького рівня рентабельності і прибутковості українських підприємств. Чим більший прибуток, тим більша можливість підприємств і держави для перетворення його основної частини в інвестиції, в новий виробничий капітал. Рентабельність виробництва і прибуток після різкого падіння в 2002 р. і в наступні роки продовжує знижуватись. Якщо рентабельність промислових підприємств в 1999 р. склала 9,1 %, то в 2000 р. – 4,8 %, в 2001 р. – 3,7 %, 2002 р. – 2,6 %. Власні кошти підприємств, які у вигляді інвестицій йшли на нарощування основного капіталу, мають тенденцію до зниження. А зменшення інвестицій в свою чергу обумовило негативні процеси в інноваційній діяльності, зменшилась частка промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю. Якщо в 1999 р. кількість промислових підприємств, що впроваджували нові технології, складала 27 %, а в 2000 р. навіть 29 %, то в 2002 р. їх частка знизилась до 23,5 %, в тому числі підприємства, що запроваджували маловідходні, ресурсозберігаючі і безвідходні технології зменшилась 11,8 % в 1999 р. до 10 % в 2002 р.⁵

Тобто, попри неодноразові доручення Президента про пріоритетність інноваційної моделі розвитку економіки, в Україні бракує управління технологічним розвитком та інноваційним процесом. Для того, щоб інноваційна модель розвитку почала працювати, потрібно не тільки розробити законопроект “Про інноваційну діяльність” або “Про основні пріоритети інноваційної діяльності”, а й створювати економічні передумови, щоб підприємство прагнуло оновлювати свою техніку, розробляти нові продукти і технології. В Україні через відсутність у держави можливостей, пряма фінансова допомога дуже незначна. На сьогодні основним засобом фінансової підтримки підприємств є банківський кредит. Але банківські установи не висловлюють великого бажання мати справи з інноваційним бізнесом. Причиною такого ставлення є те, що фінансування інноваційних підприємств, як правило, ускладнюється трьома обставинами: великим ризиком, оскільки інновації спочатку не мають технічної та комерційної апробації, великим обсягом необхідних інвестицій та значним часовим лагом до початку принесення прибутку.

² Там само.

³ Чухно А. Ставка на устаревший уклад // День. – 2004. – 27 січня.

⁴ Статистичний щорічник України за 2002 р. – Київ.:Техніка, 2003. – С. 12.

⁵ Чухно А. Ставка на устаревший уклад // День. – 2004. – 27 січня.



Усього у структурі кредитного портфеля українських банків на 1.01.2002р. довгострокові кредити становили 6025 млн. грн., або близько 22 %, в той час як офіційний ВВП України у 2001р. становив 202 млрд. грн. Ставки кредитних ресурсів, що діють на ринках, досить високі (31,9 у 2001р.), що робить банківські кредити недоступними для цього сектора економіки⁶. Тому в ситуації, яка склалась, державне фінансування має стати реальним джерелом формування фінансових ресурсів інноваційних підприємств. Поки що на державному рівні фінансовою підтримкою інноваційної діяльності займаються лише кілька структур, такі як Державна інноваційна компанія, Державний фонд фундаментальних досліджень, Український фонд підтримки підприємництва. Але ці структури та обсяги їхнього кредитування не можуть задовольнити наявного великого попиту з боку суб'єктів інноваційного підприємництва щодо отримання фінансово-кредитної допомоги. А також їх діяльність ускладнюється проблемами неповерненості запозичених коштів. За даними Рахункової палати, прострочена заборгованість із наданих інноваційних позик Державним інноваційним фондом України на 1.01.2002 р. становила 156.5 млн. грн.⁷

Одним із важливих напрямків підтримки розвитку інноваційної діяльності може стати запровадження державою механізму стимулювання комерційних банків до надання пільгових позик інноваційним підприємствам. Для цього комерційним банкам бажано встановити диференційовані ставки податку на прибуток, створити систему пільгового рефінансування, запровадити механізм державного страхування кредитів, застосувати більш низькі ставки норми обов'язкового резервування коштів. Крім банківських установ, необхідно також стимулювати розвиток фінансового небанківського сектора, який формується на основі розвитку фондів підтримки підприємництва разом з інноваційними і інвестиційними фондами, страховими і лізинговими компаніями та ін.

Таким чином, пошук нових каналів фінансування інноваційних процесів на підприємствах різних форм власності, який відбувається в Україні, набуває особливої гостроти і значущості сьогодні, в умовах обмеженості бюджетних ресурсів, недостатності власних фінансових коштів.

Накопиченню вітчизняних інвестиційних ресурсів повинні також сприяти заходи, спрямовані на упорядкування амортизаційної та податкової політики.

Непрогресивна амортизаційна політика, тяжкий фінансовий стан підприємства, відсутність оборотних коштів, неконкурентоспроможність продукції внаслідок використання дорогих енергоресурсів стримують швидке зростання інвестицій в основний капітал. Внаслідок цього в структурі ВВП їх питома вага в 2001 р. становила 16 %, а у валовому нагромадженні – 80 %, в 2002 р. відповідно 12,7 % та 68,5 %⁸.

Якщо раніше основою для формування амортизаційної політики був фізичний знос виробничих фондів, то за теперішніх умов необхідно більше враховувати вплив інтенсивних факторів. Податкова політика через запровадження економічно необґрунтованих вимог до суб'єктів господарської діяльності є основним стримуючим фактором економічного розвитку. На сучасному етапі актуальним є завдання розширення прав підприємств щодо вибору конкретних методів і норм нарахування амортизації як важливої передумови підвищення інвестиційного ресурсу та термінів використання основних засобів. До того ж відбувається нецільове використання амортизаційних відрахувань. У 1997-2000 рр. майже половина виведених з-під оподаткування сум були спрямовані не на інвестиції, а на поновлення обігових коштів підприємств.

Зовнішній аспект інвестиційної політики полягає у залученні іноземних інвестицій. Існує багато шляхів залучення іноземного капіталу для інвестування економіки країни. Найважливіші з них: прямі інвестиції через створення підприємств з іноземним капіталом; портфельні інвестиції шляхом продажу іноземним резидентам і нерезидентам цінних паперів; кредити, позики та гранти міжнародних фінансових інституцій, країн, міжнародних фондів. За 1996-2001 рр. надходження

⁶ Статистичний щорічник України за 2002 р. – К.: Техніка, 2003. – С. 76.

⁷ Статистичний щорічник України за 2002 р. – К.: Техніка, 2003. – С. 123.

⁸ Курс на інноваційну модель економіки // Урядовий кур'єр. – 2004. – 11 березня.



прямих інвестицій в економіку України зросли майже у 3 рази. Їх загальний обсяг на 1.01.2002 р. становив 4406,2 млн. доларів, що майже прирівнюється до обсягу інвестицій в основний капітал (72 %), але темп збільшення їх за рік – невеликий (14,0 %), що свідчить про не дуже сприятливий клімат для інвесторів. Найбільші обсяги іноземних інвестицій в економіку надходять із США, Німеччини, Нідерландів, Великобританії та ін. країн. В 2001 р. вони становили 96,7 % всіх інвестицій. Основними формами залучення інвестицій були грошові внески – 40,6 %, внески у формі рухомого і нерухомого майна – 33,7 %. Іноземні інвестиції вкладено у 8374 підприємства⁹. Але разом з тим треба відмітити, що ефективність іноземних інвестицій дуже суперечлива. Збільшується вивезення доходів іноземних інвесторів. Починаючи з 1997 року відбувається відплив портфельних інвестицій, який особливо посилюється останніми роками. Тільки у 2002 році він становив 2,1 млрд. доларів США. За даними національних рахунків у 2002 р. дохід іноземних інвесторів становив 4 млрд. гривень, а наші доходи із-за кордону становили 474 мільйони гривень, тобто з України вивозилось приблизно 3,2 млрд. гривень доходів іноземних інвесторів. Прямі іноземні інвестиції передусім скеровуються у невиробничі галузі. Їхня питома вага у 2002 році у машинобудуванні і харчовій промисловості не перевищувала 6 %¹⁰.

Таким чином, необхідна активізація мотивацій виробничого інвестування, ознаками якої є стійка зацікавленість широкого кола інвесторів та створення умов реінвестування прибутків економічних суб'єктів у виробничу сферу. Така зацікавленість формується завдяки активізації комплексу організаційно-економічних факторів підвищення рівня інвестиційної привабливості виробничої сфери. Поліпшення інвестиційного клімату залежить від здійснення заходів, спрямованих, по-перше, на реформування системи оподаткування з наданням пільг у випадку реінвестування прибутку, притягнення інших джерел вкладення коштів у виробництво, по-друге, на вирішення питання придбання нерезидентами права власності на земельні ділянки, на яких знаходяться будівлі і споруди – об'єкти їх інвестиційних інтересів; по-третє, на вирішення протиріч між окремими законодавчими актами.

Державна підтримка інноваційної спрямованості виробничих інвестицій повинна створити сприятливе для підприємств, які є інноваційними лідерами, зовнішнє середовище, в якому здійснення інноваційної політики забезпечуватиме гнучкість цих підприємств і відповідність їх діяльності змінам кон'юнктури ринку.

Отже, залученню інвестицій у виробничу сферу та підвищенню ефективності їх використання мають сприяти:

- забезпечення відповідності інвестицій, як внутрішніх так і зовнішніх, прогресивним структурно – технологічним перетворенням, стимулювання приватних інвестицій;
- посилення зобов'язань інвестора щодо модернізації виробництва з використанням товарів і послуг вітчизняного походження з метою прискорення структурно – технологічного відновлення виробництва;
- здійснити правове забезпечення по підтримці вітчизняних та іноземних інвесторів;
- розробити принципи державного регулювання щодо зменшення інвестиційних ризиків;
- знизити податковий тиск на ті підприємства, які щорічно вкладають ресурси в інвестиційний розвиток.

Створення загальнополітичних, правових та інституційних умов, сприятливих для інвестування, є одночасно як передумовою, так і результатом успішного здійснення реформ у нашій державі.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою економічної теорії та підприємництва
Хмельницького інституту регіонального управління та права
(протокол № 8 від 17 березня 2004 року)*

⁹ Іваненко–Свиницька І. Є. Шляхи підвищення ефективності державного регулювання іноземним інвестуванням в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 9. – С. 7.

¹⁰ Становлення інвестиційної моделі економічного зростання. – Урядовий кур'єр: – 2004. – 10 листопада.